

«Γνώση για την τέχνη... Γνώση μέσω της Τέχνης: Πρακτικές Αξιοποίησης Έργων Τέχνης ως Αντικείμενο και Εργαλείο Μάθησης στο Νηπιαγωγείο»

Μαριέττα Σταύρου

Προϊσταμένη Νηπιαγωγείου Δελφών

Περίληψη

Η εισήγηση αυτή έχει σκοπό, επισημαίνοντας τους στόχους και τα οφέλη της εικαστικής αγωγής, να καταδείξει τρόπους με τους οποίους ο εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει ένα έργο τέχνης και ως αντικείμενο και ως μέσο μάθησης, ως μέρος του σχεδιασμού του με συγκεκριμένους στόχους, στο πλαίσιο κάποιας μαθησιακής περιοχής.

Μέσα από πρωτότυπες δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν στο Νηπιαγωγείο Δελφών θα δούμε πώς ένα άγαλμα που προσπερνάμε καθημερινά στο δρόμο για το σχολείο μας έγινε η αφορμή για να γνωρίσουμε τα γλυπτά που κοσμούν τους Δελφούς και να τα συνδέσουμε με τη μυθολογία και την αρχαία ιστορία του τόπου μας. Πώς ένα μπαλκόνι στους Δελφούς μας σύστησε τον Γιάννη Γαϊτή και τα 'ανθρωπάκια' του και αποτέλεσε αφορμή για εικαστική δημιουργία, ανάπτυξη μαθηματικών δεξιοτήτων, αυτοσχεδιασμό και παιχνίδι στην αυλή και το κουκλοθέατρο. Πώς εμπνευστήκαμε από τις προσωπογραφίες του Picasso για να δημιουργήσουμε ψηφιακά πορτρέτα στον ηλεκτρονικό υπολογιστή και κυβιστικές αυτοπροσωπογραφίες και άλλες δραστηριότητες αξιοποίησης έργων τέχνης ως μέσο έκφρασης και δημιουργικής μάθησης.

Εισαγωγή

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος οραματίστηκε μια παιδαγωγική πράξη που απελευθερώνει τις ικανότητες των παιδιών, αναπτύσσει τη δημιουργικότητά τους και μέσα από τον πειραματισμό και την αυτενέργεια, βιώνεται και οικοδομείται η γνώση. Έθεσε έτσι για πρώτη φορά στο κέντρο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας το μαθητή και έβαλε ουσιαστικά τα θεμέλια της βιωματικής μάθησης στην Ελλάδα.

Περίπου έναν αιώνα μετά, η διεθνής επιτροπή της UNESCO (1996) οραματιζόμενη την εκπαίδευση στον 21ο αιώνα εδραιώνει τη βιωματική μάθηση, προσδιορίζοντας στην έκθεσή της τους τέσσερις 'πυλώνες' της εκπαίδευσης:

- μαθαίνω πώς να μαθαίνω
- μαθαίνω πώς να ενεργώ
- μαθαίνω πώς να υπάρχω
- μαθαίνω πώς να συμβιώνω με τους άλλους.

Στόχος δηλαδή της σύγχρονης εκπαίδευσης είναι να δημιουργεί κίνητρα στους μαθητές να σκέφτονται, να ενεργούν, να συνεργάζονται και να μαθαίνουν.

Κινούμενοι προς αυτή την κατεύθυνση, η επαφή με τις τέχνες είναι μείζονος σημασίας για την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού. Σύμφωνα με τον γερμανό φιλόσοφο Ernst Cassirer (1994), «Η τέχνη είναι ένας δρόμος προς την ελευθερία, τη διαδικασία απελευθέρωσης του ανθρώπινου πνεύματος, γεγονός που είναι ο πραγματικός και ο υπέρτατος στόχος κάθε διαπαιδαγώγησης...» (σ.37). Η επαφή με την τέχνη αναπτύσσει τη δημιουργικότητα και καλλιεργεί την αισθητική και πολιτισμική συνείδηση. Αναπτύσσει την φαντασία (Dewey, 1934) και τα πολλαπλά είδη νοημοσύνης (Gardner, 1983), ενισχύει τον κριτικό στοχασμό και εξοικειώνει με τον αντισυμβατικό τρόπο σκέψης (Efland, 2002) και εν τέλει συνεισφέρει στην ευρύτερη καλλιέργεια του μαθητή ως άνθρωπο (Βάος, 2008).

Εικαστικές Τέχνες στο Νηπιαγωγείο

Η σημαντικότητα του ρόλου των τεχνών στην εκπαίδευση από την προσχολική ηλικία κιόλας, αναγνωρίζεται τόσο από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) (2003) όσο και από το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου (2011), στα

οποία προκρίνεται ένα ολιστικό μοντέλο μάθησης και προωθείται η διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων μέσω της διαθεματικότητας. Στα προγράμματα αυτά οι τέχνες συνδέονται με τη μάθηση και προσεγγίζονται τόσο ως αντικείμενο, όσο και ως μέσο μάθησης. Διαχέονται σε όλο το πρόγραμμα, διαπλέκονται και αλληλοσυμπληρώνονται, καθώς τα παιδιά συμμετέχουν σε δημιουργικές – καλλιτεχνικές δραστηριότητες.

Οι στόχοι που τίθενται από το Δ.Ε.Π.Π.Σ και το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα του ρόλου της τέχνης, τόσο στη γνωστική και κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, όσο και στην ανάπτυξη και καλλιέργεια δεξιοτήτων. Ανάμεσα στους βασικούς στόχους του προγράμματος σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων για τα Εικαστικά, στο Νηπιαγωγείο, αναφέρονται:

- η ενθάρρυνση των μαθητών να πειραματίζονται με διάφορα υλικά, μέσα και τεχνικές προκειμένου να εκφράζονται και να επικοινωνούν,
- η συμμετοχή τους σε δημιουργικές – καλλιτεχνικές δραστηριότητες, με στόχο την παραγωγή πρωτότυπων εικαστικών έργων και
- η επαφή τους με τα έργα τέχνης και τα αριστουργήματα της ελληνικής και παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βασικός σκοπός λοιπόν της εικαστικής αγωγής, σύμφωνα και με το «Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Αισθητικής Αγωγής» του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (1998), είναι να καλλιεργηθεί ισόπλευρα το παιδί – μαθητής ως δημιουργός, καθώς καλλιεργείται η φυσική προδιάθεσή του να εκφράζεται καλλιτεχνικά, και ως φιλότεχνος θεατής, ώστε να μπορεί να κατανοεί και να απολαμβάνει τα έργα τέχνης. Άλλωστε το φαινόμενο της τέχνης έχει έναν ενιαίο χαρακτήρα, καθώς ο καλλιτέχνης είναι αδύνατο να μην είναι και θεατής ενώ αντίστοιχα, κάθε θεατής είναι ένας εν δυνάμει καλλιτέχνης.

Το Έργο Τέχνης ως Παιδαγωγικό Μέσο

Στο πλαίσιο της εικαστικής αγωγής των παιδιών, το έργο τέχνης αναδεικνύεται σε πρωταρχικό παιδαγωγικό μέσο, καθώς προσεγγίζεται και ως αντικείμενο και ως εργαλείο μάθησης. Όμως τι ορίζουμε ως ‘έργο τέχνης’; Συνειρμικά έρχονται στο νου μας προσδιορισμοί όπως αυθεντικό, μοναδικό, πρωτότυπο, διαχρονικό. Το έργο τέχνης είναι μια σύνθετη εικαστική δημιουργία που έχει δημιουργηθεί σε συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό, ιστορικό πλαίσιο. Έτσι, όταν ερχόμαστε σε επαφή με ένα έργο τέχνης δεν επικοινωνούμε απλώς με τον καλλιτέχνη – δημιουργό που μας μεταδίδει τη γνώση, την εμπειρία ή το συναίσθημά του, αλλά επικοινωνούμε και με την εποχή του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Γ. Σεφέρης στο δοκίμιό του «Η Τέχνη και η Εποχή» (1945): «Ο μεγάλος καλλιτέχνης δεν είναι της εποχής του, είναι αυτός ο ίδιος η εποχή του».

Σύμφωνα με τους θεμελιωτές της Κριτικής Θεωρίας (Theodor Adorno και Max Horkheimer) τα βασικά χαρακτηριστικά των αυθεντικών έργων τέχνης, όπως αναφέρονται στον Κόκκο (2008 & 2011), είναι:

- η βαθειά εσωτερική συνοχή των στοιχείων τους και η ολιστική τους διάσταση,
- η αλήθεια που περιέχουν, καθώς εκφράζουν ορισμένα βαθειά συναισθήματα της ανθρώπινης ύπαρξης,
- ο αντισυμβατικός χαρακτήρας τους, καθώς η δομή και το περιεχόμενό τους διαφέρουν από το σύνηθες, αντιτίθενται στα στερεότυπα, στην τυποποίηση, στο αυτονόητο ή το προφανές και ως εκ τούτου,
- η νοητική και συναισθηματική εγρήγορση που απαιτούν για την κατανόηση τους.

Κάθε έργο τέχνης συγκινεί, υποβάλλει ερμηνείες, αναγνώσεις και μηνύματα –πέρα από τις προθέσεις του καλλιτέχνη– δίνοντας «στον καθένα τη δυνατότητα να διαμορφώνει μια διαλεκτική σχέση μαζί του, να το προσεγγίζει με τον δικό του τρόπο και να ανακαλύπτει μέσα σε αυτό το δικό του νόημα» (Κόκκος, 2011:78). Το έργο τέχνης αποτελεί για το μαθητή που το προσεγγίζει ένα πλούσιο πληροφοριακό υλικό, καθώς αποκαλύπτει ιστορικά, πολιτικά, κοινωνικά δεδομένα και φιλοσοφικές αντιλήψεις. Πλεονεκτεί σε αυτό έναντι του κειμένου, «καθώς έλκει και ελκύει περισσότερο, μένει μεγαλύτερο χρόνο στη μνήμη και προκαλεί αισθητικά και συναισθηματικά περισσότερο από ό,τι το κείμενο» (Ντούλια, 2012). Αποτελεί

ένα μέσο έκφρασης που συμβάλλει στο να αποδεσμεύσουν τα παιδιά τη φαντασία τους, τα συναισθήματά τους και έχει στόχο τη δημιουργική ενεργοποίησή τους. Επίσης, καλλιεργεί την αισθητική τους, προσφέροντας πλούσια ερεθίσματα και τους δίνει την ευκαιρία να αναπτύξουν μια προσωπική σχέση με τον πολιτισμό.

Πρακτικές Αξιοποίησης Έργων Τέχνης στο Νηπιαγωγείο

Η σημαντικότερη μέθοδος εικαστικής καλλιέργειας στο Νηπιαγωγείο είναι η βιωματική προσέγγιση της τέχνης και η σύνδεσή της με τη γύρω πραγματικότητα. Το θεματικό υλικό που προέρχεται από την καθημερινή ζωή αποτελεί έμπνευση για δημιουργία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Dewey (1934), «οι εμπειρίες της καθημερινής ζωής προσφέρουν σε κάθε παιδί πολλές ευκαιρίες για να δημιουργήσει τέχνη». Συνεπώς η τάξη επεκτείνεται πέρα από τους κτιριακούς περιορισμούς και η μαθησιακή διαδικασία συνεχίζεται στην αυλή, στην γειτονιά και μέσω επισκέψεων σε αυθεντικούς, πραγματικούς εργασιακούς χώρους (Τρίμη, 2005).

Από τη γειτονιά μας ξεκινήσαμε κι εμείς στο Νηπιαγωγείο Δελφών το σχολικό έτος 2013-14 όταν αναλάβαμε να υλοποιήσουμε πρόγραμμα στα πλαίσια των Σχολικών Δραστηριοτήτων, με θέμα: *‘Στη Γειτονιά της Εύας και του Άγγελου Σικελιανού...’* Με αφετηρία την οδό που βρίσκεται το Νηπιαγωγείο μας (Οδός Εύας & Αγγ. Σικελιανού 1) θα προσπαθούσαμε να ανακαλύψουμε την ιστορία που κρύβει ο δρόμος μας και να δούμε τι υπάρχει στη γειτονιά μας. Ξεκινήσαμε λοιπόν, εξερευνώντας τη γειτονιά του σχολείου μας, όπου μεταξύ άλλων, εντοπίσαμε ένα ψηφιδωτό στην είσοδο του Ι.Ν. Αγ. Νικολάου, ένα άγαλμα στον κήπο του Ηρώου, αλλά και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μπαλκόνια. Η εκκλησία και το ψηφιδωτό του Αγ. Νικολάου, δείγμα βυζαντινής τέχνης, αποτέλεσαν αφορμή να έρθουμε σε επαφή με τον πάτερ Αντώνιο, ιερέα του ναού και να μάθουμε από αυτόν πολλές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για την κατασκευή του ναού, την παλιά εικόνα, και το ιερό λείψανο του Αγίου που φυλάσσεται σε προθήκη στο εσωτερικό του ναού. Μάθαμε για την τέχνη του ψηφιδωτού παρακολουθώντας στο youtube τεχνίτες να δημιουργούν βυζαντινά ψηφιδωτά και στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα ‘design a mosaic’ στον ηλεκτρονικό υπολογιστή δημιουργήσαμε τα δικά μας ψηφιακά ψηφιδωτά (Εικόνα 1, Παράρτημα), ενώ πειραματιστήκαμε και με την τεχνική του ψηφιδωτού και φτιάξαμε ψηφιδωτά σε πιάτα με χάρτινες ψηφίδες (Εικόνα 2, Παράρτημα).

Στη συνέχεια, ένα άγαλμα που προσπερνάμε καθημερινά στο δρόμο για το σχολείο μας έγινε η αφορμή για να αναζητήσουμε τον δημιουργό του, Παύλο-Άγγελο Κουγιουμτζή, και μέσα από τον ιστότοπό του ν’ ανακαλύψουμε κι άλλα γλυπτά του, που κοσμούν τους Δελφούς: τον *‘Προμηθέα’* στην είσοδο της πόλης και τη *‘Δελφική Σίβυλλα’* στην είσοδο του σπιτιού του Άγγελου και της Εύας Σικελιανού. Αναζητώντας πληροφορίες για το άγαλμα στο Ηρώο απευθυνθήκαμε στον ίδιο, στέλνοντας ένα μήνυμα στην ηλεκτρονική του διεύθυνση (e-mail) στη φόρμα επικοινωνίας που βρήκαμε στον ιστότοπό του. Όσο περιμέναμε απάντηση, μάθαμε ποιοι ήταν ο Προμηθέας και η Σίβυλλα διαβάζοντας από τη βιβλιοθήκη μας την ιστορία του Προμηθέα, ενώ χρησιμοποιήσαμε τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και τη wikipedia για να μάθουμε για τη Σίβυλλα. Είδαμε τοιχογραφία της Δελφικής Σίβυλλας από τον Μιχαήλ Άγγελο, αλλά και την Πέτρα της Σίβυλλας στον Αρχαιολογικό χώρο των Δελφών. Στη συνέχεια τα κορίτσια αναπαραστήσανε το άγαλμα του Ηρώου, στον κήπο, στην αυλή του σχολείου μας (Εικόνα 3, Παράρτημα), ενώ τα αγόρια εξέφρασαν την επιθυμία να αναπαραστήσουν το άγαλμα του Προμηθέα (Εικόνα 4, Παράρτημα). Στο μεταξύ ο κ. Κουγιουμτζής απάντησε στο μήνυμά μας, αποστέλλοντας μια θερμή επιστολή στα παιδιά του Νηπιαγωγείου Δελφών. Τέλος, δόθηκε ένα φύλλο εργασίας, όπου τα παιδιά αντιστοίχισαν κάθε γλυπτό που επεξεργαστήκαμε με την εικόνα – σύμβολο που ταιριάζει (Εικόνα 5, Παράρτημα).

Έτσι επιτελέστηκε η διασύνδεση του γλυπτού της γειτονιάς μας με άλλες μαθησιακές περιοχές του προγράμματος και κατακτήθηκαν επιμέρους στόχοι: Τα παιδιά έμαθαν ότι μπορούν ν’ αναζητούν και να συλλέγουν πληροφορίες και από ψηφιακά μέσα (ιστότοπους) και γνώρισαν την ηλεκτρονική εγκυκλοπαιδεία Wikipedia. Διαπίστωσαν ότι μπορούν να

επικοινωνούν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email), ενώ μέσα από την ανάγκη της επικοινωνίας αντιλήφθηκαν και τους σκοπούς της γραφής. Επέλεξαν τα σημειωτικά μέσα που θα χρησιμοποιούσαν για την παραγωγή κειμένων και έγραψαν στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Εκτέθηκαν σε διαφορετικά μοντέλα οργάνωσης προφορικού και γραπτού λόγου (μυθολογία, επιστολή) και διαπίστωσαν ότι μέσα από την ανάγνωση κειμένων μπορούν να εντοπίσουν χρήσιμες πληροφορίες και να αποκτήσουν γνώση. Μέσα από τη γνωριμία τους με την ελληνική μυθολογία, την οποία έμαθαν να αναγνωρίζουν ως ένα αγαθό διαχρονικής αξίας και πολιτιστικής κληρονομιάς, κατανόησαν την ανάγκη του ανθρώπου να ερμηνεύσει τον κόσμο και τα φαινόμενα. Ταυτόχρονα, συνέδεσαν στοιχεία της πόλης τους, με τη μυθολογία και την αρχαία ιστορία του τόπου τους.

Στη συνέχεια, τα μπαλκόνια της γειτονιάς μας αποτέλεσαν την έμπνευση να γνωρίσουμε το έργο του εικαστικού Γιάννη Γαϊτή *‘Επίδειξη στο Μπαλκόνι’* (1970) (Εικόνα 6, Παράρτημα) και να γνωρίσουμε τα διάσημα ‘ανθρωπάκια’ του, που μας εντυπωσίασαν με το ασπρόμαυρο κουστόμι, το καπέλο και τη γραβάτα τους, ανέκφραστα και ακούνητα. Τα συναντήσαμε να επαναλαμβάνονται σε πάρα πολλά έργα του στο βιβλίο που είδαμε «Γιάννης Γαϊτής» και στον ηλεκτρονικό υπολογιστή και μάθαμε τι συμβολίζουν μέσα από τις ‘Χρωματοϊστορίες’ στο youtube. Παιζαμε στην αυλή το παιχνίδι *‘Ανθρωπάκια ακούνητα, αμίλητα κι αγέλαστα... μέρα ή νύχτα;’* μια παραλλαγή του αγαπημένου παραδοσιακού παιχνιδιού με τα αγαλματάκια: όποτε γυρίζει αυτός που τα φυλάει, τα παιδιά πρέπει να σταθούν ...«ακούνητα, αμίλητα κι αγέλαστα» αναπαριστώντας τα ανθρωπάκια του Γαϊτή. Ανταποκρίθηκαν επομένως σε παραγγέλματα για συγκεκριμένες θέσεις και στάσεις που έπρεπε να λάβουν στο χώρο με το σώμα τους, τήρησαν κανόνες, αναπαρέστησαν κινητικά εικόνες και εξέφρασαν μέσα από αυτές συναισθήματα. Στη συνέχεια ζωγραφίσαμε τα δικά μας ‘ανθρωπάκια’ και τα τοποθετήσαμε ...στα μπαλκόνια της γειτονιάς μας, στα μπαλκόνια των Δελφών (Εικόνα 7, Παράρτημα). Αλλά επειδή στα έργα του Γαϊτή είδαμε κι άλλα μέσα έκφρασης, εκτός από τη ζωγραφική, όπως καλλιτεχνικές Εγκαταστάσεις (Installations) ή Performances, χωριστήκαμε σε δύο ομάδες και η κάθε ομάδα ανέλαβε να συνεργαστεί και να παρουσιάσει ένα δικό της έργο, τύπου Γαϊτή, στο χώρο (να βρει τον τίτλο, το χώρο, τα υλικά). Το αποτέλεσμα αυτής της δημιουργικής διαδικασίας κατά την οποία αντάλλαξαν απόψεις, πήραν ομαδικά αποφάσεις επιλύοντας τις όποιες διαφωνίες και συγκρούσεις, φαίνεται στην Εικόνα 8 (Παράρτημα). Στη συνέχεια, λίγα Μαθηματικά: «1,2,3,4,5, ξέρω να μετρώ, τ’ ανθρωπάκια του Γαϊτή πόσα είναι για να βρω!», όπου τα παιδιά μέτρησαν ‘ανθρωπάκια’ σε έργα του Γαϊτή και έγραψαν το σωστό αριθμό (Εικόνα 9, Παράρτημα). Τέλος, διαβάσαμε το ποίημα *‘Τα Μπαλκόνια’* και το ζωγραφίσαμε, ενώ φτιάξαμε κάγκελα, κολλήσαμε πάνω γλάστρες με λουλούδια, κρεμάσαμε πρωτομαγιάτικο στεφάνι, απλώσαμε και τα ρούχα... και η σκηνή του κουκλοθέατρου μετατράπηκε σε μπαλκόνι, όπου παίζοντας παιχνίδια ρόλων, τα παιδιά ενεπλάκησαν σε καθημερινούς διαλόγους, παράγοντας προφορικά κείμενα.

Την επόμενη σχολική χρονιά 2014-15, το Νηπιαγωγείο μας συμμετείχε στο ερευνητικό πρόγραμμα *‘Μάθηση μέσω Σχεδιασμού’*, στο πλαίσιο συνεργασίας του Τμήματος Επιστημονικής & Παιδαγωγικής Καθοδήγησης ΠΕ Στερεάς Ελλάδας με το Πανεπιστήμιο Πατρών, με θέμα: *‘Ο Καλύτερός μου...Εαυτός!’* Στο πρόγραμμα αυτό ανακαλύψαμε ότι όλοι οι ζωγράφοι εμπνεύστηκαν από τα πρόσωπα των ανθρώπων και τα ζωγράφισαν (προσωπογραφίες). Συνήθως μάλιστα ζωγράφιζαν και την αυτοπροσωπογραφία τους, δηλαδή τον εαυτό τους. Είδαμε στο youtube ένα βίντεο με προσωπογραφίες του Picasso και χρησιμοποιήσαμε το πρόγραμμα ‘picassohead’ στον ηλεκτρονικό υπολογιστή για να φτιάξουμε ψηφιακά πορτρέτα (Εικόνα 10, Παράρτημα). Στη συνέχεια είδαμε προσωπογραφίες του Picasso, χαρακτηριστικές της κυβιστικής ζωγραφικής και παρατηρήσαμε πως το πρόσωπο μοιάζει σα να χωρίζεται κάθετα σε δύο μέρη, ένα ανφάς και ένα προφίλ, και για να το δούμε καλύτερα, το κόψαμε και το χωρίσαμε στα δύο μέρη του και τα ξαναενώσαμε σαν παζλ. Στη συνέχεια πήραμε τους μαρκαδόρους και τις τέμπρες και φτιάξαμε τις δικές μας αυτοπροσωπογραφίες ...a la Picasso (Εικόνα 11, Παράρτημα).

Το έργο του Picasso αποτέλεσε έμπνευση για εμάς και άλλες φορές: όπως κατά τη θεματική ενότητα *‘Μαθαίνω τα χρώματα’*, όπου χρησιμοποιήσαμε το έργο του *‘Ο Κόλπος των*

Καννών (1958) ως έμπνευση, για να πειραματιστούμε και να ζωγραφίσουμε με τις τονικές διαβαθμίσεις του μπλε, τα δικά μας έργα (Εικόνα 12, Παράρτημα). Επίσης εμπνευστήκαμε από το έργο του *Χέρια με Λουλούδια* (1958) για να φτιάξουμε μια ανθοδέσμη που θα αντέχει στο χρόνο για τις μαμάδες μας, στη γιορτή της μητέρας (Εικόνα 13, Παράρτημα).

Στα πλαίσια της θεματικής ενότητας *Μαθαίνω τα Σχήματα* (Τετράγωνο) διαβάσαμε το βιβλίο *«Το νησί με τα μαγικά τετραγωνάκια»*, εμπνευστήκαμε από τους *Κήπους της Τυνησίας* (1919) & τον *Sinbad τον Θαλασσοπόρο* (1923) του Paul Klee και φτιάξαμε τα δικά μας έργα (Εικόνα 14, Παράρτημα).

Το καλλιτεχνικό κίνημα της pop-art και το έργο του σημαντικότερου εκπροσώπου της, Andy Warhol, αποτέλεσε έμπνευση για να δημιουργήσουμε pop έργα, όπως τα pop πορτρέτα μας (Εικόνα 15, Παράρτημα), ενώ εμπνεόμενοι από τα *Λουλούδια* (1964) του, δημιουργήσαμε τα δικά μας έργα με τυπώματα από σπάγκο και πατάτα (Εικόνα 16, Παράρτημα). Ακόμα και pop χριστουγεννιάτικες κάρτες φτιάξαμε, με το ελεύθερο πρόγραμμα ζωγραφικής *TuxPaint* (Εικόνα 17, Παράρτημα).

Το έργο του Σπύρου Βασιλείου *Το Τραπέζι της Καθαρής Δευτέρας* (1950) χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο μάθησης δίνοντάς μας πληροφοριακό υλικό για την Καθαρή Δευτέρα και τα έθιμα που σχετίζονται με την έναρξη της Σαρακοστής (νηστίσιμα φαγητά, χαρταετός κ.α.). Χρησιμοποιώντας μέρη του έργου, έγινε ένας πίνακας αναφοράς και τα παιδιά έκαναν ταύτιση με τα καρτελάκια τους, συγκρίνοντας τη λέξη τους με τη λέξη του πίνακα. Στη συνέχεια χρησιμοποιώντας τον πίνακα αναφοράς, γράφουν ή κολλούν την αντίστοιχη λέξη στο φύλλο εργασίας (Εικόνα 18, Παράρτημα). Αφού διαβάσαμε απόσπασμα από το έργο του Ανδρέα Εμπειρικού *«Οι Χαρταετοί»* και το ζωγραφίσαμε, είδαμε πολλά έργα τέχνης με χαρταετούς στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Εμπνευστήκαμε τελικά από το έργο της Έλλης Γράβαλου, και ακούγοντας το έργο του Μίκη Θεοδωράκη *«Οι χαρταετοί»*, φτιάξαμε τους δικούς μας πολύχρωμους χαρταετούς (Εικόνα 19, Παράρτημα).

Τελικές Παρατηρήσεις

Το έργο τέχνης –όπως φάνηκε και από τις παραπάνω προτάσεις– μπορεί να αξιοποιηθεί ως παιδαγωγικό μέσο μάθησης, αφού συνδέεται με όλες τις μαθησιακές περιοχές του προγράμματος, και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αντικείμενο και εργαλείο, για τη σφαιρική και ολοκληρωμένη κατανόηση μιας θεματικής ενότητας και για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας.

Την παιδαγωγική αξία του έργου τέχνης αναγνώρισε και ο πρωτοπόρος παιδαγωγός Αλέξανδρος Δελμούζος, ο οποίος διδάσκοντας Ιστορία Τέχνης στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου, χρησιμοποίησε έργα τέχνης –όπως του Λύτρα & του Γύζη– ως εποπτικό μέσο, με στόχο *«τη βελτίωση της παρατηρητικότητας και την αισθητική καλλιέργεια των μαθητριών»* (Δελμούζος, 2006).

«Να είσαι παιδί!» γράφει ο Αλέξανδρος Δελμούζος το 1909 (Εικόνα 20, Παράρτημα), σε μια εποχή που η εκπαίδευση στερούσε αυτήν την ιδιότητα από το παιδί, σε ένα σχολείο *«οδοστρωτήρα»* ή *«Νησί των Νεκρών»*, όπως χαρακτηριστικά το ανέφερε ο ίδιος, ένα χώρο ξερής και άγονης γνώσης που δίνονταν από το δάσκαλο χωρίς κανένα ενδιαφέρον.

Όταν όμως το παιδί δημιουργεί *είναι* ο εαυτός του... *«Και το παιδί σ' αυτή την ηλικία»* όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Κώστας Καπετανάκης (2000), εικαστικός & πολιτικός επιστήμων, *«βλέπει με τα 'μάτια' της ψυχής του.*

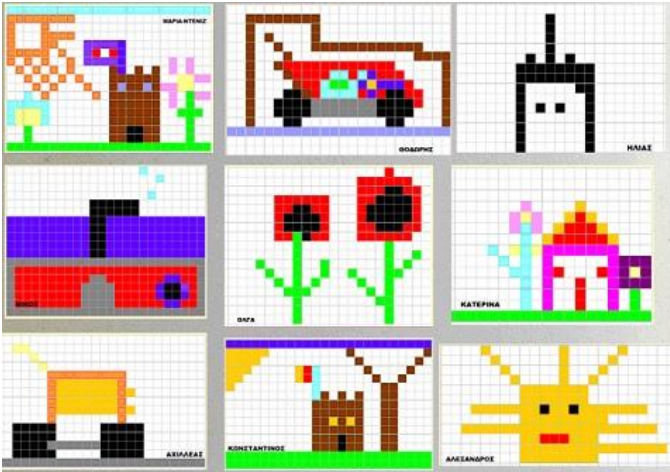
Ας το αφήσουμε λοιπόν να βλέπει με αυτά τα μάτια τον πανάσχημο κόσμο μας.

Τον κόσμο της *«καμένης γης»* των μεγάλων, που θα κληρονομήσει.

Ας του δώσουμε την ευκαιρία να τον αλλάξει.

Κάποια μέρα ίσως μπορέσει να δημιουργήσει, έναν κόσμο καλύτερο...»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

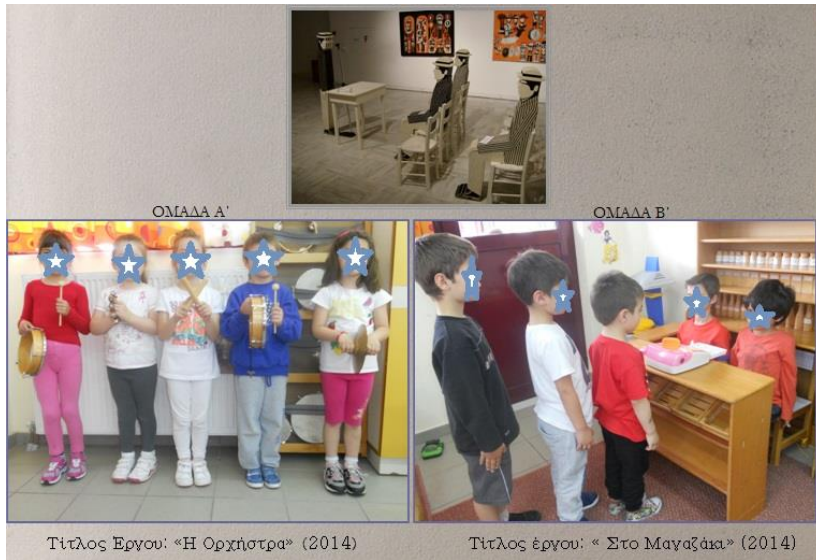
Εικόνα 5

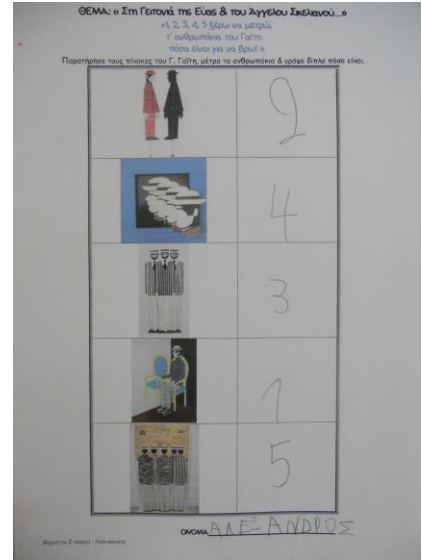
Εικόνα 6

Εικόνα 7

Εικόνα 8

Εικόνα 9

Εικόνα 10

Εικόνα 11

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Εικόνα 14

Εικόνα 15

Εικόνα 16

Εικόνα 17

Εικόνα 18

Εικόνα 19

Νά είσαι παιδί!
 Α.Α. η Διδμοίτη.
 5/11/09.

Εικόνα 20

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αγγελοπούλου, Β. (2010). *Καινοτόμες δράσεις μουσειακής και εικαστικής αγωγής στην προσχολική ηλικία*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Βάος, Α. (2008). *Ζητήματα διδακτικής των εικαστικών τεχνών*. Αθήνα: Τόπος.
- Cassirer, E. (1994). *Η Παιδευτική Αξία της Τέχνης*. Αθήνα: Έρασμος.
- Dewey, J. (1980). *Εμπειρία στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Γλάρος (Α΄ Έκδοση 1934).
- Δαφέρμου, Χ. Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Δελμούζος, Αλ. (2006). *Το Κρυφό Σχολείο (1908-1911)*, Θεσ/νίκη: Α.Π.Θ.
- Efland, D.A. (2002). *Art and Cognition: Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College Press.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: Η Θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης*. Αθήνα: Μαραθιά.
- Καπετανάκης, Κ. (2000). *Εικαστική τέχνη στο νηπιαγωγείο: «Από τη θεωρία στην πράξη και πως... Δεν την εφαρμόζουμε...»*. Ηράκλειο Κρήτης: Εφημερίδα Τόλμη.
- Κογκούλη, Π. (2007). *Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η Σχολική Πράξη*. Θεσ/νίκη: ΑΠΘ.
- Κόκκος, Α. (2009). *Μετασχηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία*. Βερμούδες: 8th International Transformative Learning Conference, Columbia University.
- Κόκκος, Α. & Συνεργάτες (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λιαντίνης, Δ. (1994). *Αλέξανδρος Δελμούζος. Ο εθνικός παιδαγωγός (1880 - 1956)*. Αθήνα: Εφημερίδα Απογευματινή – Ένθετο 'Κόσμος - 20ος Αιώνας'.
- Ντούλια, Α. (2012). *Δημιουργική Μάθηση μέσα από την Τέχνη: Μια πρόταση διδασκαλίας στην Ιστορία*. Πρακτικά του ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ., 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου «Νέο Σχολείο». Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών στο Νηπιαγωγείο & Παιδαγωγικό πλαίσιο & Αρχές Προγράμματος Σπουδών Νηπιαγωγείου*.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1998). *Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Αισθητικής Αγωγής - Η εισήγηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*. Αθήνα.
- Σεφέρης, Γ. (2013). «Η τέχνη και η εποχή» (1945). Στο *Δοκίμες τ. Α΄(1936-1947)*. Αθήνα: Ίκαρος
- Συλλογικό (2002). *Εκπαίδευση – Ο θησαυρός που κρύβει μέσα της: Έκθεση της διεθνούς επιτροπής για την εκπαίδευση στον 21ο αιώνα, υπό την προεδρία του Jacques Delors*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τρίμη, Ε. (2005). «Τέχνη και Περιβάλλον: Εικαστικές Εφαρμογές σε Μικρά Παιδιά». Στο *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ο νέος πολιτισμός που αναδύεται...* (Συλλογικό) Αθήνα: Gutenberg.
- Τρίμη, Ε., & Epstein, Α. (2005). *Εικαστικές τέχνες και μικρά παιδιά*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Χαραλαμπίδη, Στ. (2008). *Οι Διαχρονικές Παιδαγωγικές Αρχές του Αλέξανδρου Δελμούζου* (Δοκίμιο) *Intellectum - Τεύχος 04*, σ. 19-130.
- Υ.Π.Ε.Π.Θ. (2003) *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών & Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση*. Τόμος Α΄. Αθήνα.